

**LEY DE DERECHOS Y CULTURA INDÍGENA
DEL ESTADO DE BAJA CALIFORNIA**

TRADUCIDO AL IDIOMA TRIQUI DE COPALA

**La traducción se realizó en San Quintín, B.C.
entre el 21 de mayo y el 5 de junio de 2008**

**YANJ NIHÁNJ ME TUCUÁÁN NACA A'MII CHE'É SE CA'VEE QUI'YAJ
NIJ SÍ A'MII 'O XNA'ÁNJ YANJ BAJA CALIFORNIA DO', CHE'É
STUCUANJ NIJ SO' DO' A.**

**No tucuáán naca nihánj rihaan yanj avii tucúa suun nacoo 44, güii 26 chée yavii
sarió, yo' 2007, rque yanj nacoo 114 a.**

**NIHÁNJ ME ASINO TA'AJ NOCŌO DOJ RIHAAN TUCUÁÁN NACA A.
NANA NIHÁNJ TAJ ME CHE'É QUI'YAJ NII TUCUÁÁN NACA NIHÁNJ A.**

**NIHÁNJ ME ASINO TA'AJ NACŌO RIHAAN ASINO TA'AJ NOCŌO DOJ
RIHAAN TUCUÁÁN NACA A.
NANA NIHÁNJ A'MII CHE'É CUNUDAJ TUCUÁÁN NACA NIHÁNJ A.**

Nihánj me asino ta'aj doj vaa rihaan tucuáán naca a.- Tucuáán naca nihánj vaa i'núj rihaan cunudaj yuvii ne qui'yaj nii nihánj daj taj ta'aj doj 2 tucuáán nacoo doj rihaan yo'óó Macáá, ne che'é dan no xcúún nij sís atá suun rihaan yo'óó cu'naj Baja California do', nij sís atá suun rihaan nij municipio man yo'óó Baja California do', cunudaj nij sís man yo'óó Baja California do', qui'yaj nij so' daj taj tucuáán naca nihánj a.

'O se tucuáán uchruj yanj nihánj taj se vaa ya ya vaa tucuáán rásuun nij sís a'mii 'o xna'ánj yanj rej Baja California, ne tumé tucuáán naca nihánj man stucuanj nij so' a. Ne nij tucuáán nga yo' a'mii daj no xcúún nij yuvii qui'yaj nij so' ga nij tuvi' nij so' do', ga 'ó yuvii man chuman' man nij so' do', ne daj gaa dínj chuman' man nij so' a. Tzaj ne sese vaa 'o ta'aj nij tucuáán nga yo' me sayuun taj tucuáán a'mii tucúa suun man yo'óó Macáá do', man yo'óó Baja California do', ne se ca'vee qui'yaj nij so' danj ma'.

Nana a'mii tucuáán nihánj guun chij rcua'aan ga 'ó tucuáán a'mii che'é daj ca'vee qui'yaj nij x'ne' nij sís a'mii 'o xna'ánj do', daj no xcúún nij so' qui'yaj nij so' do', daj qui'yaj va'núj nij tucúa suun man rihaan yo'óó Baja California do', gaa taj vaa 'ó tucuáán doj aj a'mii che'é nij x'ne' nij sís a'mii 'o xna'ánj a.

Nihánj me ta'aj doj 2 vaa rihaan tucuáán naca a.- Qui'yaj nii tucuáán naca nihánj che'é rej quene'en nii ya ya vaa stucuanj nij x'ne' nij sís a'mii 'o xna'ánj yanj yo'óó Baja California do', che'é rej se ca'anj ni'ya stucuanj nij so' do', che'é rej ca'mii che'é nij so' do', ne taj se vaa no xcúún nij sís tucúa suun man rihaan gobernador do', nij sís tucúa suun man rihaan genté do', qui'yaj suun nij so' rasuun sa' rihaan nij chuman' chiháán nij sís a'mii 'o xna'ánj, che'é rej naxcaj nij so' rasuun sa' rihaan yuvii, ne no xcúún nij so' cune' nij so' tucúa suun racuíj nij so' man sís a'mii 'o xna'ánj a.

Tucuáán naca nihánj quene'en man nij síi man chihán' ca'mii xna'ánj cu'naj Kiliwa do', Kumiai do', Pai pai do', Cucapá do', Cochimí do', daj a chuman' man nij so' do' a. 'O se síi man nga rihaan yo'óo me nij so' asij ataa naruvi' se-chuvii chuman' Estado Baja California aj mán nij so', ne veé dan 'yaj nij so' tumé nij so' stucuanj nij so' a.

Cunudaj nij chuman' a'mii 'o xna'ánj cavii me ma'an chuman' man yo'óo Macáa, ne síi ca'na' rque doj yavii do', síi ca'na' chihán' rihaan yo'óo Baja California do', ca'vee racuíj tucuáán naca nihánj man nij so' a.

'O se tucuáán naca nihánj do', 'ó tucuáán ase vaa nihánj do', orún' racuíj man nij síi taj se vaa síi a'mii 'o xna'ánj me nij so' a.

Nihánj me ta'aj doj 3 vaa rihaan tucuáán naca a.- Nij síi 'nij ra'a tucúa suun nocoo do', nij síi 'nij ra'a tucúa suun tanuu ga cuece do', nij síi 'nij ra'a tucúa suun cuchruj tucuáán 'yaj tucuáán do', nij tucúa suun do', ndaa rihaan 'o 'o nij so' qui'yaj suun nij so', nacak nij so' suun tumé nij so' ve'é qui'yaj yuvii daj taj tucuáán naca nihánj, che'é rej caraa cochroj yuvii daj ca'vee qui'yaj nij x'ne' nij síi a'mii 'o xna'ánj man yo'óo Baja California a.

Nihánj me ta'aj doj 4 vaa rihaan tucuáán naca a.- Nana nihánj a'mii daj me rá cataj:

Nana 1 a. Suun ca'vee qui'yaj yuvii ase vaa me rá nij so' qui'yaj nij so' a: Nana nihánj me rá cataj se vaa ca'vee ca'nej nimán nij x'ne' nij síi a'mii 'o xna'ánj do', ca'vee qui'yaj nij so' do', ase vaa me rá nij so' ga stucuanj nij so' do', ga rej man nij so' do', ga to'óo nij so' do', ga rasuun ve'é man rihaan to'óo nij so' do', daj une' nij so' nij síi atá suun rihaan nij so' do', daj 'yaj nij so' gaa uta' nii cacun' man 'o yuvii do', daj tucu'yón nij so' man nij xnii do', daj a'mii nij so' do', daj 'yaj nij so' vaa nucuaj nij so' do', ga stucuanj nij so' do' a. Tzaj ne sese vaa 'o ta'aj nij tucuáán nga yo' me sayuun taj tucuáán a'mii tucúa suun man yo'óo Macáa do', man yo'óo Baja California do', ne se ca'vee qui'yaj nij so' danj ma'.

Nana 2 a. Nij síi atá suun rihaan nij chuman' a: Nana nihánj a'mii che'é nij síi nicaj suun une' yuvii guun chij rihaan nij so' ase vaa stucuanj nij so' a.

Nana 3 a. Chuman' man nij síi a'mii 'o xna'ánj a. Nana nihánj a'mii che'é 'o x'ne' yuvii yanj rcua'aan do', a'mii orún' xna'ánj do', vaa síi atá suun rihaan nij so' ase vaa stucuanj ma'an nij so' do' a. Ca'vee se 'yaj suun cunudaj nij so' orún' suun ca'vee se vij va'núj suun a.

Nana 4 a. Se ca'vee qui'yaj me ma'an yuvii a: Nana nihánj a'mii che'é daj ca'vee qui'yaj me ma'an snó'o do', chana do', che'é se ya yuvii me nij so', se síi

a'mii 'o xna'ánj se síi ne a'mii 'o xna'ánj, taj nij tucuáán vaa rihaan yo'óó Macáá do', rihaan yo'óó Baja California do' a.

Nana 5 a. Se ca'vee qui'yaj me ma'an x'ne' yuvii a: Nana nihánj a'mii che'é daj ca'vee qui'yaj nij x'ne' nij síi a'mii 'o xna'ánj ga suun une' nij síi atá suun rihaan nij so' do', me suun qui'yaj nij so' do', daj qui'yaj nij so' ga síi man chiháán nij so' do', stucuanj nij so' do', daj a'ne' nij so' cacun' che'é yuvii do', che'é rej se ca'anj ni'ya nij so' do', se guun rá nij so' se vaa taj yu'vee nó nij so' do', ve'é cumán nij so' do', se tiha' yu'un a 'o yuvii man nij so' che'é se síi a'mii 'o xna'ánj me nij so' do', taj tucuáán vaa rihaan yo'óó Baja California a.

Nana 6 a. Yo'óó Baja California a: Nana nihánj a'mii che'é tucúá suun uun chij rihaan yo'óó cu'naj Baja California daj une' yo' stucuanj yo' tucuáán nacoo doj a.

Nana 7 a. Daj 'yaj nij síi a'mii 'o xna'ánj a'ne' nij so' cacun' a: Nana nihánj a'mii daj 'yaj nij x'ne' nij síi a'mii 'o xna'ánj gaa uta' yuvii cacun' xráá 'o yuvii do', daj naqui'yaj cuu nij síi atá suun suun yo' do', daj navij cacun' xráá yuvii do', daj ca'vee naqui'yaj cuu cuese che'é sayuun ran' 'o síi a'mii 'o xna'ánj, daj taj tucuáán nacoo doj rihaan yo'óó Macáá do', tucuáán nacoo doj rihaan yo'óó Baja California do' a.

Nana 8 a. Nij x'ne' nij síi a'mii 'o xna'ánj a: Nana nihánj a'mii che'é nij x'ne' yuvii cayáán xii nij so' yo'óó Baja California asij ataa naruvi' se-chuvii chuman' Estado Baja California, ne aj vaa 'o tucuáán daj une' nij síi atá suun rihaan nij so' do', me suun qui'yaj nij so' do', daj qui'yaj nij so' ga síi man chiháán nij so' do', stucuanj nij so' do', daj a'ne' nij so' cacun' che'é yuvii do', ne ya ya taj nij so' se vaa síi man me ma'an 'o síi chihan' a'mii xna'ánj cu'naj Kiliwa do', Kumiai do', Pai pai do', Cucapá do', Cochimí do', me nij so', daj vaa taj Nana 2 rihaan tucuáán nacá nihánj a.

Nana 9 a. Nij tucuáán nacoo nanj 'o x'ne' yuvii a: Nana nihánj a'mii che'é stucuanj nij x'ne' nij síi a'mii 'o xna'ánj taj daj navij rá nij so' cha'anj do', daj nuu chre' nij so' do', daj 'o guun rá nij so' do', daj qui'yaj nij so' do', daj a'ne' nij síi atá suun rihaan nij so' cacun' do', gaa taj vaa nana no rihaan tucuáán nacoo doj rihaan yo'óó Macáá do', tucuáán nacoo doj rihaan yo'óó Baja California do', nij tucuáán vaa rihaan yo'óó Baja California do', nij tucuáán a'mii che'é sayuun ne no xcúún a 'o yuvii quirán' nij so' daj chihaa mǐj do', nij tucuáán tumé man 'o yuvii do', taj se vaa se ca'vee qui'yaj yuvii danj ma'.

Nana 10 a. Rej man x'ne' nij síi a'mii 'o xna'ánj a: Nana nihánj a'mii che'é 'o ta'aj yo'óó Macáá rej yanj nij x'ne' nij síi a'mii 'o xna'ánj do', rej 'yaj suun nij so' do', rej 'yaj nij so' daj taj stucuanj nij so' do' a. 'O se rihaan rej yo' me se uun chij tucúá suun nocoo doj rihaan yo'óó Macáá do', atá suun tucúá suun nacoo

doj rihaan yo'óó Baja California do', 'yaj nij x'ne' nij sí a'mii 'o xna'ánj daj taj stucuanj nij so' do' a.

Nana 11 a. Stucuanj 'o x'ne' yuvii a: Nana nihánj a'mii che'é nij tucuáán rásuun daj a nij x'ne' nij sí a'mii 'o xna'ánj daj qui'yaj nij so', ne ino vaa stucuanj daj a x'ne' yuvii a.

Nihánj me ta'aj doj 5 vaa rihaan tucuáán naca a.- No xcúún nij sí ata suun rihaan yo'óó Baja California tumé nij so' se vaa ca'vee qui'yaj nij sí man nij x'ne' nij sí a'mii 'o xna'ánj se vaa ca'vee qui'yaj me ma'an yuvii, daj taj nij tucuáán vaa rihaan yo'óó Baja California, ne tumé nij so' se vaa cunō cunudaj nij yuvii daj taj tucuáán naca nihánj a. No xcúún tucua suun gobernador do', nij tucua suun genté do', cuta' nij so cacun' xráá 'o yuvii rihaan 'o tucua suun cunō gaa xcaj nij so' cuentá se vaa ino 'yaj 'o ru'vee ga nij sí a'mii 'o xna'ánj do', se vaa 'yaj suun sí a'mii 'o xna'ánj 'o rej nij quiran' nij so' sayuun do', se vaa 'yaj suun ndo'o doj nij so' do', se vaa tiha' yu'unj ru'vee man nij so' do', se vaa naru'vee ru'vee rasuun rihaan nij so' ne ne naru'vee ru'vee sa'anj rihaan nij so' do' a. Gaa xcaj nij so' cuentá se vaa guun danj ne no xcúún nij so' qui'yaj nij so' me ma'an rasuun ca'vee qui'yaj nij so' rej 'yaj suun nij so' tinavij nij so' sayuun ran' yuvii, ne ni'yaj nij so' man sí tumé cacun' sese ya vaa che'é, ne racuúj nij so' man nij sí a'mii 'o xna'ánj cuta' nij so' cacun' xráá nij sí tume cacun' a.

Nihánj me ta'aj doj 6 vaa rihaan tucuáán naca a.- No xcúún tucua suun gobernador do', nij tucua suun nij genté do', qui'yaj suun nij so' daj taj tucuáán nihánj che'é rej ve'é cachij nij chuman' man nij sí a'mii 'o xna'ánj do', ve'é caraa cochroj yuvii stucuanj nij so' do', tucu'yón uxrá nii me sí ya ya me sí man 'o x'ne' nij sí a'mii 'o xna'ánj do' a.

Nihánj me ta'aj doj 7 vaa rihaan tucuáán naca a.- Qui'yaj suun nij sí ata suun rihaan yo'óó Baja California che'é rej qui'yaj suun rcua'aan nij tucua suun aj vaa racuúj man nij sí a'mii 'o xna'ánj do', nij tucua suun racuúj man nij sí nique do', tucua suun naca cune' tucua suun yo'óó Baja California racuúj man nij sí a'mii 'o xna'ánj do' a.

**NIHÁNJ ME TA'AJ NOCQO DOJ 2 VAA RIHAAN TUCUÁÁN NACA A.
DAJ CA'VEE QUI'YAJ NIJ SÍI MAN NIJ X'NE' NIJ SÍI A'MII 'O XNA'ÁNJ
A.**

**NIHÁNJ ME TA'AJ NOCQO 1 RIHAAN TUCUÁÁN NACQO DOJ 2
RIHAAN TUCUÁÁN NACA A.
NANA NIHÁNJ A'MII CHE'É NIJ X'NE' NIJ SÍI A'MII 'O XNA'ÁNJ DO',
NIJ SE-CHUMAN' NIJ SO' DO' A.**

Nihánj me ta'aj doj 8 vaa rihaan tucuáán naca a.- Ca'vee nij x'ne' yuvii a'mii 'o xna'ánj do', nij chuman' do', narij nij so' se vaa ya ya 'o x'ne' yuvii do', 'o chuman' do', me nij so', ne ve'é do', dínj do', gaa nica do', ca'vee cayáán nij so' ase vaa taj stucuanj nij so', ne no xcúún nii caraa cochroj nii man stucuanj nij so' do', se-xna'ánj nij so' do', daj na'víj nij so' rihaan ta'anj nij so' do', yatséj nuu nij so' do', ne ca'vee tumé nij so' cunudaj nij rasuun nihánj a.

Se ca'vee qui'yaj nii ino ga nij síi man nij x'ne' yuvii a'mii 'o xna'ánj rihaan 'ó yuvii ma'. Se ca'vee qui'yaj nii sayuun man nij x'ne' yuvii a'mii 'o xna'ánj ma'. Se ca'vee qui'yaj nii fuerzá man nij x'ne' nij síi a'mii 'o xna'ánj ca'anj nij so' cayáán nij so' 'ó rej ma'. Tzaj ne sese taj ni'yón 'na' ndo' sayuun rej man nij so', ne ca'vee ca'ne' nij síi ataj suun nacqo suun se vaa ca'anj nij so' cayáán nij so' 'ó rej che'é rej cavii sa' nij síi a'mii 'o xna'ánj a.

Se ca'vee quirii yanij nii man nij ne'ej do', nij xnii do', rque tucuaá nij so' do', rque chiháán nij so' do' ma'. Tzaj ne ca'vee sese ca'ne' tucuaá suun tanuu ga cuece suun se vaa danj gaa, taj tucuáán a.

Nihánj me ta'aj doj 9 vaa rihaan tucuáán naca a.- No xcúún tucuaá suun gobernador do', tucuaá suun nij genté do', 'ó yuvii do', 'o caraa cochroj nij so' se vaa ya ya yuvii me nij síi a'mii 'o xna'ánj, ne se cachrij na'aj nii man nij so', ne se caráán nii chrej rihaan nij so' narij nij so' daj ca'vee narij me ma'an yuvii daj qui'yaj nij so' ma'. No xcúún tucuaá suun gobernador do', tucuaá suun nij genté do', 'ó yuvii do', cuyaán caraa cochroj nij so' rihaan nij x'ne' nij síi a'mii 'o xna'ánj do', rihaan nij chuman' do' a.

Sese se qui'yaj nij síi ata suun ase vaa taj nana nihánj, ne ca'vee nacunj nii tucuaá suun man nij so', taj tucuáán che'é daj no xcúún nij síi 'yaj suun rihaan tucuaá suun man rihaan yo'óó Baja California qui'yaj nij so' a.

Nihánj me ta'aj doj 10 vaa rihaan tucuáán naca a.- Ne'en tucuaá suun se vaa síi ca'vee ca'mii che'é cacun' che'é yuvii ne aráj cochroj daj taj tucuáán naca nihánj rihaan tucuaá suun me nij chuman' man nij síi a'mii 'o xna'ánj man rihaan yo'óó Baja California a.

Nihánj me ta'aj doj 11 vaa rihaan tucuáán naca a.- Cunuu chre' tucuá suun gobernador ga nij x'ne' nij síí a'mii 'o xna'ánj cunō nij so' me daj cataj nij síí a'mii 'o xna'ánj, che' é rej xcaj nij síí ata suun cuenta daj taj nij so', gaa ne nuchruj raa nij síí ata suun daj qui'yaj nij so' 'o tucuá suun che' é rej naxcaj doj yo'óó Baja California a. Cuyaan qui'yaj nij tucuá suun genté uín ga tucuá suun naxcaj doj nij municipio a.

Nihánj me ta'aj doj 12 vaa rihaan tucuáán naca a.- Ca'vee nij síí a'mii 'o xna'ánj ca'mii ma'an nij so' do', ca'mii nij síí ata suun rihaan nij so' do', me ma'an suun rihaan tucuá suun gobernador do', tucuá suun nij genté do' a. Se naqui'yaj nica' daj ca'vee qui'yaj nij yuvii daj me rá nij so' qui'yaj nij so' do', daj ca'vee narij nij so' man nij síí ata suun rihaan nij so' do', daj ca'vee qui'yaj nij so' ga tuvi' nij so' do' ma'.

Nihánj me ta'aj doj 13 vaa rihaan tucuáán naca a.- Qui'yaj suun tucuá suun gobernador che' é rej qui'yaj suun rcua'aan nij tucuá suun aj vaa racuíj man nij síí a'mii 'o xna'ánj do', nij tucuá suun racuíj man nij síí nique do', tucuá suun naca cune' tucuá suun yo'óó Baja California racuíj man nij síí a'mii 'o xna'ánj do', che' é rej qui'yaj cunudaj nij so' daj vaa taj nica' doj a:

Nana 1 a. Nō xcúún tucuá suun gobernador tumé nij so' se vaa sa' cachij nij síí ataa quisij xnu' va'nuj yo' a. Che' é dan qui'yaj suun tucuá suun gobernador che' é rej xcaj nij síí man nij chuman' cuenta se vaa nda' se sa' vaa qui'yaj suun nij xnii ga nij tucuá nij so', tzaj ne se qui'yaj suun ndo'o doj nij xnii do', se qui'yaj suun nij xnii suun qui'yaj quiran' nij so' chi'ii do', se tanáj nij xnii scuelá do' ma'.

Nana 2 a. Nō xcúún tucuá suun gobernador qui'yaj suun rcua'aan nij so' ga tucuá suun presidente che' é rej gaa qui'yaj suun nij tucuá nij síí a'mii 'o xna'ánj xnaa nij ru'vee man yo'óó Baja California, ne se qui'yaj suun nij xnii do', nij chana aj nuu rque do', nij chana tucutzii man ne'ej do', me ma'an suun ca'vee qui'yaj se vaa quiran' nij so' chi'ii ma'.

Nana 3 a. Nō xcúún tucuá suun gobernador qui'yaj suun nij so' che' é rej sa' cumān nij chana do', nij ne'ej do', nij xnii do', nij chana chij do', nij chii nga do', man chiháán nij síí a'mii 'o xna'ánj, che' é rej ase vaa 'o chraan tacóó ve' vaa nij so' rihaan nij tucuá nij so' do', rihaan x'ne' yuvii a'mii 'o xna'ánj man yo'óó Baja California do' a.

Nihánj me ta'aj doj 14 vaa rihaan tucuáán naca a.- Nano' tucuá suun gobernador man síí ne'en ndo'o che' é nij x'ne' nij síí a'mii 'o xna'ánj man rihaan yo'óó Baja California qui'yaj suun nij so' 'o tucuá suun racuíj man nij x'ne' a'mii 'o xna'ánj ve' é naxcaj nij so' a.

Nihánj me ta'aj doj 15 vaa rihaan tucuáán naca a.- Daj a tucuá suun genté racuíj se vaa gaa 'o tucuá suun che' é nij síí a'mii 'o xna'ánj yanj municipio che' é

suun rihaan nij so' a. Ne qui'yaj daj a tucua suun genté tucua suun naca yo' danj taj tucuaán vaa rihaan daj a municipio a.

Nihánj me ta'aj doj 16 vaa rihaan tucuaán naca a.- Ca'vee rasuun nij sí a'mii 'o xna'ánj se-chuvii nij so' ase vaa achrón nij so' do', ase vaa a'mii nij so' do', ne no xcúun nii caraa cochroj nii se vaa a'mii nij so' a. Ne yaj me se cataj nii 'o danj gaa do', cachron nii do', se-chuvii chiháán nij sí a'mii 'o xna'ánj ase vaa taj nij so' a.

NIHÁNJ ME TA'AJ NOCQO 2 RIHAAN TA'AJ NOCQO DOJ 2 RIHAAN TUCUÁÁN NACA A.

NANA NIHÁNJ A'MII CHE'É STUCUANJ NIJ SÍ A'MII 'O XNA'ÁNJ A.

Nihánj me ta'aj doj 17 vaa rihaan tucuaán naca a.- Rasuun tucua suun gobernador do', tucua suun nij genté do', sa'anj rque tucua suun Macáa che'é nij sí a'mii 'o xna'ánj do', chiháán nij so' do', che'é rej tumé nij so' che'é rej naxcaj nij so' man se-chrej nij so' do', chraan guee rihaan nij so' do', rej guee rihaan nij so' do', rasuun 'yaj nij so' do', chra' achraá nij so' do', daj ra'ánj nij so' do', cha'anj navij rá nij so' do' a.

Nihánj me ta'aj doj 18 vaa rihaan tucuaán naca a.- Sese vaa rej guee rihaan nij sí a'mii 'o xna'ánj, ne nuveé nij to'oj me nij so', ne no xcúun nij sí ata suun rihaan yo'óo Baja California qui'yaj nij so' se vaa cutumé nii nij rej yo', ne qui'yaj se vaa ca'vee rasuun nij so' nij rej yo' a.

Nihánj me ta'aj doj 19 vaa rihaan tucuaán naca a.- Stucuanj nij sí a'mii 'o xna'ánj ro' me si'yaj nij so', ne ca'vee cutumé nij so' man stucuanj nij so', ne ca'vee nij so' qui'yaj nij so' daj me rá nij so' ga stucanj nij so' a.

Nij sí ata suun rihaan yo'óo Baja California cataj daj ca'vee cavii sa' ne se ca'anj ni'ya nij stucuanj nij sí a'mii 'o xna'ánj, ne rque stucuanj nij so' me se ne'en nij so' che'é coj do', xcuu do', snana nij so' nanó nij so' cuentó do' a.

Nihánj me ta'aj doj 20 vaa rihaan tucuaán naca a.- Ca'vee nij x'ne' yuvii a'mii 'o xna'ánj na'vij nij so' daj vaa stucuanj nij so' rej man nij so' do', rej man nij sí a'mii xna'ánj xla uún do' a. Tzaj ne no xcúun nij so' caraa cochroj nij so' rihaan tucuaán a'mii che'é cunudaj nij nuvií ga suun caraa cochroj yuvii rej nuu chre' yuvii a.

**NIHÁNJ ME TA'AJ NOCŌO 3 RIHAAN TA'AJ NOCŌO DOJ 2 RIHAAN
TUCUÁÁN NACA A.**

NIHÁNJ A'MII CHE'É RASUUN SA' DOJ 'NA' RIHAAN NIJ YUVII A.

Nihánj me ta'aj doj 21 vaa rihaan tucuáán naca a.- Qui'yaj suun nij sí atá suun rihaan yo'óo Baja California do', nij sí atá suun rihaan nij municipio do', che'é rej ve'é qui'yaj yuvii ve'é ca'mii yuvii ga nij sí a'mii 'o xna'ánj a. Ne che'é dan ca'vee cune' nij sí atá suun tucúa suun do', ca'vee cavii raá daj qui'yaj nij so' do', che'é rej caraa cochroj yuvii daj ca'vee qui'yaj nij sí a'mii 'o xna'ánj do', che'é rej sa' doj cayáán nij sí man chiháán nij sí a'mii 'o xna'ánj do' a. Ve'é qui'yaj suun nij sí atá suun ga nij sí a'mii 'o xna'ánj gaa cune' nij so' tucúa suun naca nihánj do', gaa cavii raá nij so' daj qui'yaj nij so' do' a.

'O se sayuun ndo'o ran' nij sí man nij chiháán nij sí a'mii 'o xna'ánj, ne che'é dan no xcúún tucúa suun gobernador do', nij tucúa suun nij genté do', qui'yaj nij so' danj che'é rej sa' doj cayáán nij sí a'mii 'o xna'ánj a:

Nana 1 a. No xcúún nij sí atá suun qui'yaj suun nij so' daj cavii sa' doj nij rej yanj nij sí a'mii 'o xna'ánj, che'é rej gaa doj suun rihaan nij so' ne sa' doj cayáán nij so' chiháán nij so' a. No xcúún va'núj nij tucúa suun qui'yaj suun rcua'aan nij so' ga nij sí man nij chuman' a. Nana' nij tucúa suun genté daj ve'é rque nij so' sa'anj avii tucúa suun nij sí xcaj cuentá rihaan nij chuman' che'é rasuun qui'yaj suun nij so' a.

Nana 2. No xcúún nij sí atá suun qui'yaj suun nij so' che'é rej ya ya gaa scuelá ne guun rii doj nij scuelá, ne gaa scuelá tucu'yón nij mestró xna'ánj xlá do', 'o xna'ánj do', rihaan nij xnii, ne tucu'yón stucuanj nij sí a'mii xna'ánj xlá do', stucuanj nij sí a'mii xna'ánj do', ne nari' nij xnii nayaá nij so' do', cachron nij so' do' a. Ne navij nij xnii yanj cunii, ne quene'en nij so' qui'yaj suun nij so' cunudaj suun, ne gaa yanj nacoo uún. No xcúún nij sí atá suun cune' nij so' 'o tucúa suun che'é rej rque nij so' sa'anj rihaan nij xnii a'mii 'o xna'ánj tucu'yón me ma'an scuelá a. Cavii raá nij so' me se achiin tucu'yón rihaan nij xnii che'é daj vaa rej yanj nij so' do', daj vaa stucuanj se-chuman' nij so' do', gaa ne cune' nij so' tucúa suun naca che'é rej tucu'yón nij xnii se achiin quene'en nij so', ne gaa qui'yaj nij sí atá suun suun nihánj ne, no xcúún nij so' xcaj nij so' cuentá daj taj nij tucuáán che'é scuelá, ne no xcúún nij sí atá suun cunu chre' nij so' ga nij sí a'mii 'o xna'ánj quene'en nij so' daj uun rá nij so' a. Ne nari' xnii che'é nij chuman' man yo'óo Macáá ne caraa cochroj xnii man nij chuman' yo', qui'yaj nij sí atá suun a.

'O se no xcúún nij xnii tucu'yón rihaan scuelá nacoo qui'yaj suun nij so' me ma'an rasuun ca'vee qui'yaj nij so', ne che'é dan no xcúún nij sí atá suun nana' se vaa nij xnii tucu'yón rihaan me ma'an scuelá nacoo man yo'óo Baja California do', man yo'óo Macáá do' ro', qui'yaj suun nij so' rque nij chuman' man yo'óo Baja California, che'é se achiin qui'yaj nij so' danj a.

Nana 3 a. Nə xcuún nij sí atá suun qui'yaj suun nij so' che'é rej guun rii doj nij sí 'yaj cono'ó man yuvii, ne ca'vee rasuun se ne'en yuvii che'é coj cono'ó uún a. Ne nə xcuún nij sí atá suun cune' nij so' tucúa suun naca che'é rej sa' doj cha nij sí a'mii 'o xna'ánj do', cuchi' rasuun sa' cha nij ne'ej cachij sa' nij so' do' a.

Nana 4 a. Nə xcuún nij sí atá suun racúj nij so' sa' doj cayáán nij sí man nij chuman' ne gaa rej ya'núj cuman nij so', ne che'é rej racúj nij sí atá suun nari' nij so' sa'anj, se rque nij so' se racúj nij so' rihaan yuvii che'é rej cune' nij so' vi' tucúa nij so' do', navij nij so' vi' tucúa nij so' do', ne nə xcuún nij sí atá suun racúj nij so' man doj nij yuvii ga rasuun achiin rihaan nij so' a.

Nana 5 a. Nə xcuún nij sí atá suun racúj man nij chana a'mii 'o xna'ánj ve'é doj cayáán nij sí man chiháán nij no', qui'yaj nij no' a. Che'é dan gaa tucúa suun naca racúj man nij no' ve'é gaa suun rihaan nij no' do', gaa tucúa suun che'é rej se quiran' ndo'o chi'ii nij chana do', gaa tucúa suun racúj man nij no' nari' nij no' yanj do', ca'vee ca'mii nij no' ca'vee votá nij no' gaa vaa juntá che'é daj qui'yaj yuvii chiháán nij so' a.

Nana 6 a. Gaa doj chrej do', cuchi' teléfono do', quisij curuvi' nii televisión do', quisij cuno nii radió do', ndaa nij chuman' man nij sí a'mii 'o xna'ánj, qui'yaj nij sí atá suun a. Ne nə xcuún nij sí atá suun racúj nij so' ca'vee x'nuu snana yuvii man nij chuman' qui'yaj ma'an yuvii, se periodicó se radió se televisión a. Tzaj nə xcuún yuvii cuno nij so' daj taj nij tucúán vaa a'mii che'é suun nihánj a.

Nana 7 a. Nə xcuún nij sí atá suun racúj nij so' gaa niganj doj suun qui'yaj suun nij sí a'mii 'o xna'ánj ve'é doj cayáán nij so', ne ta'nga' gaa sa'anj rihaan nij so' a. Che'é dan nano' nij sí atá suun daj qui'yaj gobiernó do', ru'vee do', che'é rej gaa doj suun qui'yaj suun nij yuvii a. Nano' nij sí atá suun daj ca'vee doj curuvi' suun 'yaj suun nij yuvii a. Ne se tiha' yu'un nii man nij sí a'mii 'o xna'ánj gaa quiraan nij so' rasuun achiin rihaan nij so' do', gaa cutu'vee nij so' rasuun 'yaj nij so' do', qui'yaj nij sí atá suun a.

Nana 8 a. Nə xcuún nij sí atá suun cune' nij so' tucúa suun tumé man nij sí a'mii 'o xna'ánj avii nano' nij so' suun qui'yaj suun nij so', se chéé nij so' yo'óó Macáá se chéé nij so' rej xraj a. Se quiran' ndo'o chana chi'ii, ni'yaj nij sí atá suun a. Cune' nij sí atá suun tucúa suun naca che'é nij ne'ej do', nij xnii do', nij xnii naco do', avii ga nij tucua nij so' nano' nij so' suun qui'yaj suun nij so', che'é rej nari' nij so yanj do', sa' doj cha nij so' do' a. Ni'yaj nij sí atá suun caraa cochroj nii rihaan nij sí a'mii 'o xna'ánj do', se qui'yaj nii sayuun man nij so' do' a. Ni'yaj nij sí atá suun x'nuu nana che'é nij stucuanj nij sí a'mii 'o xna'ánj a.

**NIHÁNJ ME TA'AJ NACOO DOJ 4 RIHAAN TUCUÁÁN NACA A.
NANA NIHÁNJ A'MII CHE'É TO'ÓO NIJ YUVII DO', REJ NAJ NIJ
CHUMAN' DO', RASUUN VE'É VAA RIHAAN YO'ÓO DO' A.**

**NIHÁNJ ME ASINO TA'AJ NOCQO RIHAAN TA'AJ NOCQO DOJ 4
RIHAAN TUCUÁÁN NACA A.
NANA NIHÁNJ A'MII CHE'É SUUN NI'YAJ NII TUMÉ NII MAN NIJ
RASUUN VE'É MAN RIHAAN YO'ÓO A.**

Nihánj me ta'aj doj 22 vaa rihaan tucuáán naca a.- Qui'yaj suun rcua'aan nij síi man nij chuman' do', tucua suun gobernador do', tucua suun nij genté do', xcaj nij so' cuentá daj qui'yaj nij so' ve'é gaa to'óo nij síi a'mii 'o xna'ánj do', daj tumé nij so' nij rasuun ve'é man rihaan to'óo nij so' do', che'é rej daj chihaa míj se tanáj nij rasuun yo' a.

Nihánj me ta'aj doj 23 vaa rihaan tucuáán naca a.- Ca'vee se me rá tucua suun gobernador ca'vee se me rá tucua suun genté ca'vee se me rá 'ó tucua suun ca'vee se me rá 'o yuvii qui'yaj nij so' 'o rasuun, ne quiran' nij rasuun ve'é man rihaan to'óo nij síi a'mii xna'ánj sayuun sese danj qui'yaj nij so', ne asino yaan no xcúun nij so' nano nij so' cuentó ga nij síi to'oj a'mii 'o xna'ánj daj gaa qui'yaj nij so' a.

Nihánj me ta'aj doj 24 vaa rihaan tucuáán naca a.- Sese me rá nij síi ata suun guun rej guee 'o ta'aj to'oj nij síi a'mii 'o xna'ánj che'é rej se catzij yuvii rasuun man rihaan yo'óo yo', ne no xcúun tucua suun gobernador do', tucua suun genté do', nij síi ne'en rihaan to'óo nij síi a'mii xna'ánj do', nano nij so' cuentó daj gaa, ne cachron nij so' nana yo' rihaan yanj a. Tumé ma'an nij síi man nij chuman' man rej guee yo', ne ni'yaj tucua suun gobernador daj qui'yaj nij so' a. Tzaj ne sese me rá tucua suun gobernador do', nij síi to'oj do, ne ca'vee cune' nij so' 'o tucua suun tumé yo' man rej guee a.

Nihánj me ta'aj doj 25 vaa rihaan tucuáán naca a.- Ca'vee nij síi a'mii 'o xna'ánj tumé nij so' man nij rasuun ve'é do', man nij coj do', man nij xcuu do', man rihaan to'óo nij so' a.

Nihánj me ta'aj doj 26 vaa rihaan tucuáán naca a.- No xcúun cunudaj nij chuman' man nij síi a'mii 'o xna'ánj tumé nij so' man nij rasuun ve'é man rihaan to'óo nij so', ne no xcúun nij so' tucu'yón nij so' man rasuun sa' yo', ne racúj tucua suun gobernador do', 'ó yuvii do', man nij so' qui'yaj nij so' danj a. Tzaj ne asino yaan no xcúun nij so' nano nij so' cuentó ne cavii raa nij so' daj qui'yaj nij so' gaa ne ve'é cavii rasuun a.

Nihánj me ta'aj doj 27 vaa rihaan tucuáán naca a.- Gaa anó tuvi' nij síi man vij va'núj chuman' do', gaa anó tuvi' nij síi man ma'an chuman' do', che'é daj rasuun nij so' nij rasuun ve'é man rihaan to'óo nij so', ne racúj tucua suun

governador nano nij so' cuentó ne na'mii sa' nij so', ne racúj 'ó tucúá suun man nij so' uún a.

**NIHÁNJ ME TA'AJ NOCQO 2 RIHAAN TA'AJ NOCQO DOJ 4 RIHAAN
TUCUÁÁN NACA A.
NANA NIHÁNJ A'MII CHE'É TO'ÓO YUVIJ DO', REJ NAJ NIJ CHUMAN'
DO' A.**

Nihánj me ta'aj doj 28 vaa rihaan tucúáán naca a.- Nij to'óó nij sí a'mii 'o xna'ánj man yo'óó Baja California me rej qui'yaj suun nij so' daj vaa stucuanj nij so' a.

Nihánj me ta'aj doj 29 vaa rihaan tucúáán naca a.- Gaa me rá 'o yuvij man 'o chuman' cutu'vee so' 'o to'óó so' do', rque so' 'o to'óó so' do', ne asino yaan cachinj ni'yaj so' rihaan nij sí atá suun rihaan chiháán so' sese me rá nij so' guun yo'óó yo' to'óó chuman' a. Se taj, ne ca'vee cutu'vee so' to'óó so' rihaan 'ó yuvij a. Qui'yaj tucúá suun gobernador daj vaa achiin qui'yaj yo' che'é rej cunó yuvij nana nihánj a.

Nihánj me ta'aj doj 30 vaa rihaan tucúáán naca a.- Se quirii man a 'ó sí a'mii 'o xna'ánj chiháán so' a ma'. Nda' se natuná so' nuvíi chéé so' do', nda' se guun che'e noco' so' 'ó sí a'mii do', nda' se catúj so' 'ó tucúáán, tzaj ne se ca'vee quirij man so' a ma'.

Gaa anó tuvi' yuvij man 'o chuman' danj, ne racúj tucúá suun gobernador man nij so' na'mii sa' nij so' ga tuvi' nij so', ne sese aj quirii nii man 'o so' ne racúj tucúá suun gobernador dínj canicaj so' chiháán so' a.

Nihánj me ta'aj doj 31 vaa rihaan tucúáán naca a.- Tucúá suun nacoo racúj man yuvij quirii danj nij so' che'é to'óó nij so' yo'óó naj nij chiháán nij sí a'mii 'o xna'ánj a.

**NIHÁNJ ME TA'AJ NOCQO DOJ 3 RIHAAN TUCUÁÁN NACA A.
NANA NIHÁNJ A'MII CHE'É SUUN CA'VEE QUI'YAJ MA'AN NIJ X'NE'
YUVII DO', SUUN NUCHRUJ RAA NIJ SO' DO' A.**

**NIHÁNJ ME ASINO TA'AJ NOCQO RIHAAN TA'AJ NOCQO DOJ 3
RIHAAN TUCUÁÁN NACA A.
NANA NIHÁNJ A'MII CHE'É SUUN CA'VEE QUI'YAJ MA'AN NIJ X'NE'
YUVII ASE ME RÁ MA'AN NIJ SO' A.**

Nihánj me ta'aj doj 32 vaa rihaan tucuáán naca a.- Ya ya ca'vee nij chuman' a'mii 'o xna'ánj man yo'óo Baja California qui'yaj nij so' stucuanj ma'an nij so' daj gaa rá ma'an nij so' a. Daj guun nucuaj doj suun narij daj a chuman' daj gaa stucuanj nij so' do', suun ca'vee narij daj a yuvij me sí me rá so' guun chij rihaan so' do', va'núj nij tucua suun do', ase vaa cuchruj yanj tucuáán nacoo doj rihaan yo'óo Macáa do', yanj tucuáán nacoo doj rihaan yo'óo Baja California do' a.

Nihánj me ta'aj doj 33 vaa rihaan tucuáán naca a.- Aráj cochroj ní' man nij chuman' a'mii 'o xna'ánj man yo'óo Baja California, ne aráj cochroj ní' se vaa ca'vee nij so' qui'yaj nij so' daj gaa me rá nij so' do', ca'vee narij nij so' daj gaa cune' nij so' man nij sí atá suun rihaan nij so' do', ca'vee narij nij so' daj qui'yaj nij so' do', ca'vee narij nij so' daj cachij se-chuman' nij so' do' a.

Nihánj me ta'aj doj 34 vaa rihaan tucuáán naca a.- Nij sí atá suun rihaan nij chuman' a'mii 'o xna'ánj do', nij chuman' do', nij sí man nij chuman' do', ya'núj ca'vee qui'yaj nij so' rej yanj nij so' ase vaa cataj xna'anj tucuáán naca nihánj a.

**NIHÁNJ ME TA'AJ NOCQO 2 RIHAAN TA'AJ NACQO DOJ 3 RIHAAN
TUCUÁÁN NACA A.
NANA NIHÁNJ A'MII CHE'É STUCUANJ NIJ X'NE' YUVII A'MII 'O
XNA'ÁNJ A.**

Nihánj me ta'aj doj 35 vaa rihaan tucuáán naca a.- Tucuáán naca nihánj aráj cochroj do', tumé do', man nij sí atá suun rihaan nij chuman' a'mii 'o xna'ánj narij nij so' ase vaa taj stucuanj nij so' a.

Nij sí atá suun rihaan 'o chuman' me sí ne'en daj taj stucuanj nij so' ca'vee na'mij sa' yuvij ga tuvi' yuvij a. Ne gaa anó tuvi' yuvij man 'o chuman' a'mii 'o xna'ánj ga tuvi' so', ne ca'na' suun yo' rihaan 'o cuese, gaa ne nano xrej cuese daj a'mii nij sí atá suun rihaan chiháán nij so' daj cavij, nda' se qui'yaj cuese daj taj nij tucuáán 'na' rihaan cuese a.

Nihánj me ta'aj doj 36 vaa rihaan tucuáán naca a.- Xcaj nij síi atá suun rihaan yo'óó Baja California cuentá se vaa vaa tucuáán rásuun daj a 'o 'o x'ne' nij síi a'mii 'o xna'ánj daj qui'yaj yuvii a. Ne nihánj me ta'aj tucuáán cuchruj xii nij so' gaa naá, tzaj ne do' do' natuná nij so' stucuanj nij so' gaa achiin qui'yaj nij so' danj a.

Nihánj me ta'aj doj 37 vaa rihaan tucuáán naca a.- A'vej rá nij síi atá suun rihaan yo'óó Baja California se vaa qui'yaj nij x'ne' nij síi a'mii 'o xna'ánj daj taj stucuanj nij so' ga tuvi' nij so' do', ga 'ó nij yuvii do', che'é rej ve'é cuman nij so' do', sese taj vaa nana no rihaan tucuáán nacoo doj rihaan yo'óó Macáá do', rihaan tucuáán nacoo doj rihaan yo'óó Baja California do', rihaan nij tucuáán vaa rihaan yo'óó Baja California do', rihaan nij tucuáán a'mii che'é sayuun ne no xcúún a 'ó yuvii quiran' nij so' daj chihaa míj do', rihaan nij tucuáán tumé man 'ó yuvii do', taj se vaa se ca'vee qui'yaj yuvii danj ma'.

No xcúún nij síi atá suun rihaan tucua suun tanuu ga cuece tucu'yón nij so' daj vaa stucuanj nij x'ne' nij síi a'mii 'o xna'ánj man yo'óó Baja California, ne cachron nij so' nij tucuáán yo' rihaan yanj, ne no xcúún nij so' ca'ne' nij so' suun se vaa rásuun nij yanj yo' gaa uta' nii cacun' xráá 'o síi a'mii 'o xna'ánj a.

**NIHÁNJ ME TA'AJ NOCQO DOJ 5 RIHAAN TUCUÁÁN NACA A.
NANA NIHÁNJ A'MII CHE'É DAJ QUI'YAJ NIJ SÍI A'MII 'O XNA'ÁNJ
GAA UTA' NII CACUN' XRÁÁ 'O YUVII A.**

**NIHÁNJ ME ORÚN' TA'AJ NOCQO RIHAAN TA'AJ NOCQO DOJ 5
RIHAAN TUCUÁÁN NACA A.**

Nihánj me ta'aj doj 38 vaa rihaan tucuáán naca a.- Ca'vee rásuun nij x'ne' nij síi a'mii 'o xna'ánj stucuanj nij so' gaa uta' nii cacun' xráá 'o yuvii, tzaj ne sese cacun' nacoo 'yaj 'o yuvii sese vaa suun ca'ngaa 'o yuvii do', cavi' 'o yuvii do', xcaj tuvi' yuvii do', tanáj tuvi' yuvii do', gaa ne no xcúún yuvii rásuun yuvii tucuáán naj tucua suun nacoo doj a.

Nihánj me ta'aj doj 39 vaa rihaan tucuáán naca a.- Ca'vee qui'yaj 'o 'o nij x'ne' nij síi a'mii 'o xna'ánj daj taj stucuanj nij so' gaa uta' nii cacun' xráá 'o yuvii, sese taj vaa nana no rihaan tucuáán nacoo doj rihaan yo'óó Macáá do', rihaan tucuáán nacoo doj rihaan yo'óó Baja California do', rihaan nij tucuáán vaa rihaan yo'óó Baja California do', rihaan nij tucuáán a'mii che'é sayuun ne no xcúún a 'ó yuvii quiran' nij so' daj chihaa míj do', rihaan nij tucuáán tumé man 'ó yuvii do', taj se vaa se ca'vee qui'yaj yuvii danj ma'. Tzaj ne sese na'vej rá 'o yuvii daj qui'yaj nij síi atá suun rihaan chiháán so' gaa cuta' nii cacun' xráá so', ne ca'vee ca'anj so' rihaan tucua suun nacoo doj a.

NIJ NIHÁNJ ME TA'AJ DOJ RIHAAN TUCUÁÁN NACA NARUVI' A.

'O a.- Tucuáán naca nihánj catuj rque 'o xnu' güii nó nihánj rihaan yanj a'mii rihaan se man tucúa suun a.

Vij a.- Guun chij tucuáán naca nihánj rihaan me ma'an 'ó tucuáán nga a.

Va'nuj a.- Cachron nii tucuáán naca nihánj rihaan yanj rque nij xna'ánj a'mii nij síi man yo'óó Baja California, gaa ne tucuaché nii tucuáán nihánj, qui'yaj nij síi man tucúa suun 'yaj suun ga nij síi a'mii xna'ánj a.

Navij a.- Navij 'yaj nii nihánj tucuáán naca rque 'o vi' xij urchruj tucuáán cu'naj “Licenciado Benito Juárez García” naj chuman' naco Mexicali naj yo'óó Baja California, a güii ico' 'un' chéé yavii tá yo' vij mój táá chij a.

DIP. RAÚL LÓPEZ MORENO

PRESIDENTE

(REJ NIHÁNJ ME SE CACHRÓN SÍI CU'NAJ RAÚL LÓPEZ MORENO SE-CHUVI SO' RIHAAN YANJ NIHÁNJ A.)

DIP. ABRAHAM CORREA ACEVEDO

SECRETARIO

(REJ NIHÁNJ ME SE CACHRÓN SÍI CU'NAJ ABRAHAM CORREA ACEVEDO SE-CHUVI SO' RIHAAN YANJ NIHÁNJ A.)

NO XCÚÚN NII QUIRII YANJ NE CACHRON NII YANJ 'O REJ VAA YA'NÚJ, DAJ TAJ NANA 1 RIHAAN TA'AJ DOJ RIHAAN TUCUÁÁN NACOO DOJ RIHAAN YO'ÓÓ BAJA CALIFORNIA A.

CHUMAN' NACOO CU'NAJ MEXICALI NAJ YO'ÓÓ BAJA CALIFORNIA, 'UN' CHÉÉ YAVII SARIÓ, YO' VIJ MÓJ TÁÁ CHIJ A.

EUGENIO ELORDUY WALTHER

SÍI UUN CHIJ RIHAAN YO'ÓÓ BAJA CALIFORNIA A.

(REJ NIHÁNJ ME SE CACHRÓN SÍI CU'NAJ EUGENIO ELORDUY WALTHER SE-CHUVI SO' RIHAAN YANJ NIHÁNJ A.)

BERNARDO H. MARTINEZ AGUIRRE

SECRETARIO GENERAL DE GOBIERNO

(REJ NIHÁNJ ME SE CACHRÓN SÍI CU'NAJ BERNARDO H. MARTÍNEZ AGUIRRE SE-CHUVI SO' RIHAAN YANJ NIHÁNJ A.)